ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

ਪ੍ਰੋ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਡੂੰਗਰ

ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ
(ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ)
ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਭੇਟਾ ਰਹਿਤ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ:
ਸਕੱਤਰ
ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ
(ਸ਼੍ਰੋ: ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ) ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਮਾਰਚ ੨੦੧੨ ੫੦,੦੦੦

ਛਾਪਣ ਵਾਲੇ:
ਗੋਲਡਨ ਆਫਸੈਟ ਪ੍ਰੈੱਸ (ਸ਼੍ਰੋ: ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ)
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਾਮਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਯੋਗਦਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਧੁਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਨੀਵਾਂ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਮਰਦਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ-ਕੁੱਟ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਮਰਦਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਉੱਤੇ ਇਸਤਰੀ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਡਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਡੂੰਘੀ ਉਤਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਮਰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਮਰਦ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਵਾਜ਼ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਹਰਲਾ ਸਮਾਜ ਉਸ ਦੀ ਅਵਾਜ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਅੰਦਰੋਂ ਅਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਇਕ ਅਖਾਣ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਤਾਂ ਆਟੇ ਦਾ ਪੇੜਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਚੂਹਿਆਂ ਦਾ ਖਤਰਾ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਕਾਵਾਂ ਦਾ ਡਰ ਹੈ।

ਅੱਜ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਪਸਾਰ ਕਰਕੇ ਇਸਤਰੀ ਪੜ੍ਹ-ਲਿਖ ਕੇ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ। ਓਪਰੀ ਨਜ਼ਰੇ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਇਹ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਅਜ਼ਾਦ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਮਰਦਾਂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੈ। ਕਈ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੁੱਖ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵੱਧ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਲੋਭ-ਲਾਲਚ ਦੀ

ਭਾਵਨਾ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਮੀਡੀਏ ਦਾ ਪਸਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਨਿਘਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਗਿਰਾਵਟ ਆ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਅਤੇ ਜ਼ਲੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁੱਢਾਪੇ ਤੱਕ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਮਰਦ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਦੁੱਖ ਝੱਲਦਿਆਂ ਹੀ ਬਤੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਖ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਅਤੇ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰੂਣ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ ਫ਼ਖ਼ਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਕੁੜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਘਰ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਦਿਲੋਂ ਸੁਆਗਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੜਕੀ ਦੀ ਦਾਦੀ ਨੂੰ ਘਨੇਰਾ ਦੁੱਖ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਵਜਨਮੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਕਹਿ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬਸ! ਉਸ ਉਪਰੰਤ ਘਰ ਵਿਚ ਕਲੇਸ਼ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਦੀ ਜਨਮਦਾਤੀ (ਮਾਤਾ) ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਉੱਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਖਰਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਕੁੜੀਆਂ ਅਕਸਰ ਮਿਹਨਤੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਾਂਗ ਅਵਾਰਾਗਰਦੀ ਘੱਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ। ਦੂਸਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਵਧ ਰਹੇ ਖਤਰੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਵਿਚ ਲੜਕਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਲੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੇ ਅਖੌਤੀ ਗਾਇਕ ਅਤੇ ਜੱਟੂ ਕਲਾਕਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਅਤੇ ਗਾਇਕੀ ਭੱਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਨਮਾਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੀ ਵਸਤੂ ਅਤੇ ਮਰਦ ਲਈ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਚੰਮ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਸਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜੀ ਮੁਤਾਬਕ ਹੁੰਗਾਰਾ ਨਾ ਭਰਨ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਧੱਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਖੁੱਲਮ- ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਛੋਕਰੂਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਬਹੁਤ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ

ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਸਵਾਵਾਂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਇਹ ਦਿਨ-ਦਿਹਾੜੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸਤਰੀਪੁਣੇ ਦਾ ਚੀਰ ਹਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸਤਰੀਤਵ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ, ਧਰਮ, ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੂਕ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇ।

ਆਰੀਆ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਦਰਾਵੜ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਦਿ ਵਾਸੀ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਾਜ ਔਰਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਸੀ। ਇਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਦੇਵੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਹਨ। ਇਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਰਬਤੀ ਅਤੇ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਦਰਿਆ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਇਸਤਰੀ ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਕਾਵੇਰੀ, ਗੋਦਾਵਰੀ, ਗੰਗਾ, ਯਮਨਾ, ਸਰਸਵਤੀ ਆਦਿ। ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਪੁੱਤਰ ਦਰਿਆ ਜੋ ਕਿ ਚੀਨ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਦਾ ਨਾਂ ਮਰਦਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਆਰੀਆ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਬਦਲ ਗਈਆਂ, ਇਥੋਂ ਆਦਿ ਵਾਸੀ ਦਰਾਵੜ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਲੋਕ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ, ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੇ ਅੱਜ ਵੀ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਰੀਆ ਸਭਿਅਤਾ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦਾ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਮਾਜ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਔਰਤ ਨੀਵੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਮਰਦ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਮਰਦ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਤੋਂ ਬਰਾਤ ਦੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦਾਜ-ਦਹੇਜ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੜਕੇ ਵਾਲੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਫਜ਼ੂਲ ਮਿਲਣੀਆਂ ਦੇ ਢੌਂਗ ਹੇਠ ਮਾਣ-ਵਡਿਆਈ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੜਕੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੜਕੇ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਭਾਰੀ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹ ਰਚਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜਕੇ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵਿਆਹ ਇਕ ਜਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੜਕੀ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵਿਆਹ ਇਕ ਭਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਫਰਜ਼ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਥੇ ਹੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ

ਵੀ ਠੀਕ ਸੀ ਪਰ ਇਥੋਂ ਲੜਕੀ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਸਨਮਾਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਸੱਸ, ਸਹੁਰਾ, ਨਣਦਾਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਸਭ ਉਸ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਹੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਖੂੰਹਦਾ ਧਨ ਵੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਖਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਦਾਜ-ਦਹੇਜ ਦੇ ਇਸ ਜੁਰਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤੀ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਭੈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਂਞ ਤਾਂ ਧੀ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਬਹੁਤ ਪਵਿੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਗਿਰਾਵਟ ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਪੁੱਜ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ 'ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ' ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੇ ਸਗੋਂ 'ਚੰਗੀ ਪਾਰਟੀ' ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਮੈਰੇਜ ਪੈਲੇਸ ਕਲਚਰ ਨੇ ਵੀ ਲੜਕੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਇਨਤਹਾ ਵਾਧਾ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਖਰਚੀਲੀ ਮੰਗ ਜੋੜ ਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਬੋਝ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਮੀਰਜ਼ਾਦਿਆਂ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਰੀਸੋ-ਰੀਸੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਮੱਲੋ-ਜ਼ੋਰੀ ਲੜਕੇ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਫਜ਼ੂਲ ਦਾ ਖਰਚ ਠੋਸੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਬਰਬਾਦੀ ਅਤੇ ਮਾਦਾ-ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਘਨੇਰਾ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲਿਖਾਰੀ ਸਾਇਮਾਨ ਡੀ ਬੀਵਾਇਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, "ਮਰਦ ਜਦੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਮਾਜ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।' ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਬੇ-ਹਥਿਆਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੁਤੰਤਰ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਨਾ ਜਾਗੇ। ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਹੀ ਹਥਿਆਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਇਸਤਰੀਪਣ ਇਕ ਸਦੀਵੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਬੇਵਿਸਵਾਸ਼ੀ ਦਾ ਛਲੀਆ ਹਥਿਆਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕਦੀ ਪੂਜਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੀ ਨਫਰਤ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।"

ਇਸਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇੰਨਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਉੱਤੇ ਵੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਉਸ ਨੂੰ ਮਰਦ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਅਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ, ਪੁਰਾਤਨ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਹਿਬਰਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਭੰਡੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਕਿਤਨਾ ਬਾਲਣ ਪਾਓ ਅੱਗ ਕਦੇ ਰੱਜਦੀ ਨਹੀਂ। ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਪਾਣੀ ਪਾਓ ਸਮੁੰਦਰ ਕਦੇ ਭਰਦਾ ਨਹੀਂ। ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਖੂਨ ਕਰ ਲਵੇ, ਪਰ ਖੂਨੀ ਦੀ ਤ੍ਰੇਹ ਕਦੇ ਬੁਝਦੀ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਰਦ ਕੋਲੋਂ ਕਦੇ ਰੱਜ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।" ਰਾਮਾਇਣ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਵਰਗੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਵਰਗੇ ਅਤੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।" ਕੀ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਕੋਲੋ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਪੁਰਾਤਨ ਵਿਦਵਾਨ, ਨੀਤੀਵਾਨ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਚਾਣਕਿਆ ਆਪਣੀ ਚਾਣਕਿਆ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਸੁਭਾਵਕ ਤੌਰ ਉਤੇ ਇਸਤਰੀ ਵਿਚ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਛਪਾਉਣਾ, ਬਿਨਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ, ਮੂਰਖਤਾ ਕਰਨਾ, ਲਾਲਚੀ ਹੋਣਾ, ਨਿਰਦਈ ਹੋਣਾ, ਸਫਾਈ ਨਾ ਰੱਖਣੀ ਆਦਿ ਦੋਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਇਕ ਦੋਸ਼ ਹਰੇਕ ਇਸਤਰੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।" ਪਰੰਤੂ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਖਰ ਚਾਣਕਿਆ ਦੀ ਜੰਮਣ ਅਤੇ ਪਾਲਣ ਵਾਲੀ ਵੀ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਜਿਹੀ ਇਸਤਰੀ ਜਿਸ ਨੇ ਚਾਣਕਿਆ ਵਰਗਾ ਨੀਤੀ ਵੇਤਾ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ, ਕੀ ਉਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਵੇਗੀ? ਚਾਣਕਿਆ ਦਾ ਹੋਰ ਕਥਨ ਹੈ, 'ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਿਚ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਭੋਜਨ ਪਾਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੁਗਣੀ, ਸ਼ਰਮੀਲਾਪਣ ਚੌਗੁਣਾਂ, ਦਲੇਰੀ ਛੇ ਗੁਣਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਤੇ ਕਾਮੁਕਤਾ ਅੱਠ ਗੁਣਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।" ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਾਣਕਿਆ ਨੇ ਮਰਦ ਜਾਤੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸਫਾਈ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਰਦ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਸੰਪੂਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਸਰਾਸਰ ਗਲਤ ਹੈ, ਸਚਾਈ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਣ-ਔਗੁਣ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਫਰਮਾਨ ਹੈ:-

ਗੁਣ ਅਵਗੁਣ ਸਮਾਨਿ ਹਹਿ ਜਿ ਆਪਿ ਕੀਤੇ ਕਰਤਾਰਿ ॥
ਨਾਨਕ ਹੁਕਮਿ ਮੰਨਿਐ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਵੀਚਾਰਿ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੦੯੨)

ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਗਲਤੀਆਂ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (To Err is human) ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਆਚਾਰੀਆ ਵੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ ਹਨ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉਤੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵਰਤ-ਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਰਸਮੋ-ਰਿਵਾਜ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਅਤੇ ਚਾਰ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮਨੂੰ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਆਪਣੀ 'ਮੰਨੂੰ ਸਿਮ੍ਰਤੀ' ਵਿਚ ਵੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ, "ਇਸਤਰੀ ਸਦਾ ਮਰਦ ਦੇ ਆਸਰੇ ਉਤੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਪਿਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਪਤੀ ਉਸ ਦਾ ਰੱਖਿਅਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁੱਢਾਪੇ ਵਿਚ ਉਹ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।"

ਇਸਲਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਪਰਦਾਨਸ਼ੀਂ ਹੋ ਕੇ ਬੁਰਕੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਮਰਦਾਂ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਵਿੱਤਰ ਕੁਰਾਨ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ-ਮਰਦ ਸਬੰਧਾਂ ਉਤੇ ਭਰਪੂਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਤਕਾਲੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਪ੍ਰਤੀ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਖਤ ਫੈਸਲੇ ਲੈ ਲੈਣ ਲਈ ਅਰਬ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬੁਧੀਜੀਵੀ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ ਘੋਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸ਼ੰਕਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਤ ਅਲ-ਬਕਰਹ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਹੇ ਈਮਾਨ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਿਉ! ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਉਧਾਰ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਕਰੋ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰੇ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ ਲਿਖਣ-ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਣੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਹ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਬੋਲ-ਬੋਲ ਕੇ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਲਿਖਵਾਵੇ। ਜਿਸ ਉਤੇ ਹੱਕ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਣਹਾਰ ਕੋਲੋਂ ਡਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮਾਮਲਾ ਤੈਅ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਾਟਾ-ਵਾਧਾ ਨਾ ਕਰੇ। ਪਰ ਜੇ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਆਪ ਬੇਸੁਝ ਜਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਬੋਲ ਕੇ ਲਿਖਵਾ ਨਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮੁਖਤਿਆਰ ਇਨਸਾਫ ਨਾਲ ਲਿਖਵਾ ਦੇਵੇ। ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਉਸ ਉਤੇ ਗਵਾਹੀ ਪੁਆ ਲਉ। ਜੇ ਦੋ ਪੁਰਸ਼ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਕ ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਦੋ ਇਸਤਰੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਕ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਾ ਦੇਵੇ।"

ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਬਹੁ-ਵਿਆਹ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ

ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵੀ ਕਈ ਵਿਆਹਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਚਾਰ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪਤਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀਆਂ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਚਾਰ ਵਿਆਹ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਨ ਲਏ। ਚਾਰ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਨਿਆਂ ਹੋਵੇ। ਚਾਰ ਵਿਆਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਯੋਗ ਮੰਨੇ ਗਏ ਜਦੋਂ ਯੁੱਧ ਆਦਿ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਮੱਚੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮਰਦ ਮਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸੂਰਤ ਅਨ-ਨਿਸਾ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਡਰ ਹੋਵੇ ਕਿ ਯਤੀਮਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ ਤਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਸੰਦ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ-ਦੋ, ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ, ਚਾਰ-ਚਾਰ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਕਰ ਲਉ, ਪਰ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ੰਕਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਕੋ ਪਤਨੀ ਰੱਖੋ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਨੀਆਂ ਬਣਾ ਲਉ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹਨ।"

ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਇਹੀ ਆਦਮ ਅਤੇ ਹੱਵਾ ਦੀ ਕਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਲ-ਸੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਰਚਿਆ। (God has created man in his own image) ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਦਮੀ ਦੀ ਇਕ ਪਸਲੀ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਇਸਤਰੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੀ ਉਪਜ ਵੀ ਮਰਦ ਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਮਰਦ ਉੱਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਆਖਰੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਜਦੋਂ ਆਦਮ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਆਦਮ ਨੂੰ ਨਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਨਾਰੀ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਰਜਿਤ ਫਲ ਖਾਧਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਿਆ ਕਿ "ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਗਰਭ ਦੀ ਪੀੜ ਬਹੁਤ ਵਧਾਵਾਂਗਾ। ਪੀੜ ਨਾਲ ਤੂੰ ਬੱਚੇ ਜਣੇਂਗੀ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਪਤੀ ਵੱਲ ਤੇਰੀ ਚਾਹ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਹੁਕਮ ਚਲਾਵੇਗਾ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਅਤੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਨੀਆਂ ਲਈ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਰੀ

ਦੇ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਲਈ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਮੰਨਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ—ਦਿਗੰਬਰ ਅਤੇ ਸ਼ਵੇਤਾਂਬਰ। ਜਿਹੜੇ ਨੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵਸਤਰ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਗੰਬਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਫ਼ੈਦ ਵਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਵੇਤਾਂਬਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਫ਼ਿਰਕੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਫਰਕ ਸੀ। ਇਸਤਰੀ ਸਬੰਧੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਫਰਕ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਦਿਗੰਬਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਮੋਕਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੇ ਮੁਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਨਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਜੈਨ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮਚਰਯ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਲਈ ਪਵਿੱਤਰ ਦੰਪਤੀ ਜੀਵਨ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸਤਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਗੀਆਂ ਵਰਗੇ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ:-

"Do not desire (women) These are female demons, on whose breasts grow two lumps of flesh. Who continually change their mind, who entice them and then make a sport of them as of slaves."

ਨਾਥਾਂ-ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸਤਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਲਹਿਰ ਹੀ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸਤਰੀ-ਮਰਦ ਨੂੰ ਨਰਕ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਤਥਾ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਬਘਿਆੜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ:-

ਦਾਮ ਕਾਢ ਬਾਘਣਿ ਲੈ ਆਇਆ।
ਮਾਉ ਕਹੈ ਮੈਂ ਪੂਤ ਵਿਆਹਿਆ।

ਸਨਾਤਨ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਗੋਸੁਵਾਮੀ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਢੋਲ ਨੂੰ ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਵਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਸ਼ੂ ਤੋਂ ਮਾਰ ਕੇ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਕੋਈ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਹੈ:

ਢੋਲ ਗਵਾਰ ਸੂਦਰ ਪਸੂ ਔਰ ਨਾਰੀ।
ਯਹ ਸਭ ਤਾੜਨ ਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ।

ਇਸ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਆਰੀਆ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਨੇ ਪੂਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਅਧੋਗਤੀ ਅਤੇ ਨਿਰਾਦਰੀ ਦਾ।

ਇਸਤਰੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਘਰ ਦੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮਰਦ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਰਦ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਮਰਦਾ ਦੀ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਮੀਰਾਂ ਬਾਈ ਵਰਗੀ ਇਸਤਰੀ ਜੇ ਅੱਗੇ ਆਈ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤ ਤਾਰਨੀ ਪਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਮਰਦ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਬੇਵਫਾ ਅਤੇ ਬੁਰੀ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਥਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਇਹ ਰੁਚੀ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮਿਸਾਲਾਂ ਵਾਚਣ ਯੋਗ ਹਨ.

ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਇਸਤਰੀ ਹੈ
Frailty thy name is woman. *(Shakespeare, Hamlet)*

ਵਾਰਿਸ ਰੰਨ ਫਕੀਰ ਤਲਵਾਰ ਘੋੜਾ
ਚਾਰੇ ਥੋਕ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਯਾਰ ਮੀਆਂ। (ਹੀਰ, ਵਾਰਿਸ)

ਚੜ੍ਹਦੇ ਮਿਰਜ਼ੇ ਖਾਨ ਨੂੰ ਵੰਝਲ ਦੇਂਦਾ ਮੱਤ।
ਭੱਠ ਰੰਨਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਖੁਰੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੱਤ।
ਉਹ ਹੱਸ ਹੱਸ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਯਾਰੀਆਂ।
ਰੋ ਰੋ ਦਿੰਦੀਆਂ ਦੱਸ। (ਪੀਲੂ, ਮਿਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬਾਂ)

ਕਾਗਦ ਸੰਦੀ ਪੁਤਰੀ ਤਉ ਨ ਤ੍ਰਿਯਾ ਨਿਹਾਰ।
(ਜੇ ਇਸਤਰੀ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਵੱਲ ਨਾ ਵੇਖੋ)
(ਛੱਜੂ ਭਗਤ)

ਹੁੰਦੇ ਆਏ ਨੀ ਰੰਨਾਂ ਦੇ ਧੁਰੋਂ ਕਾਰੇ
ਰਾਵਣ ਲੰਕਾ ਦੇ ਵਿਚ ਖੁਹਾਇ ਦਿੱਤਾ।
ਰਾਜੇ ਭੋਜ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਅਸਵਾਰ ਹੋਈਆਂ।

ਮਾਰ ਅੱਡੀਆਂ ਹੋਸ਼ ਭੁਲਾਇ ਦਿੱਤਾ।
ਕਾਦਰ ਯਾਰ ਤ੍ਰਿਮਤਾਂ ਜਾਤ ਡਾਢੀ।
ਵਡਿਆਂ ਵਡਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਵਾਇ ਦਿੱਤਾ। (ਪੂਰਨ, ਕਾਦਰ ਯਾਰ)

ਕਾਦਰ ਯਾਰ ਨੇ ਕਿੱਸਾ ਪੂਰਨ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

ਮੱਖੀ ਮੱਛੀ ਇਸਤਰੀ ਤਿਨੇ ਜਾਤ ਕੁਜਾਤ।

ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਜੰਗਨਾਮੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਔਰਤ ਨਾਲ ਸਮਾਜ, ਪਰਿਵਾਰ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਤਾਕਤਾਂ ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹਿ ਲਵੋ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਹੀ ਅਰਸ਼ ਤੋਂ ਫਰਸ਼ ਉਤੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਸੂਰ ਜਾਂ ਪਾਪ ਦੇ, ਲੰਮੀ, ਅਸਹਿ ਅਤੇ ਅਕਹਿ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ, ਉਸ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦ ਕੌਰ 'ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸ਼ੇਰਨੀ' ਬਾਰੇ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦਾ ਏਸ ਰਾਣੀ ਜਿੰਦ ਕੌਰਾਂ
ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਫਰਸ਼ ਉਠਾਇ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਦਾ ਹੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਘੁੱਟਣ ਭਰੇ ਵਿਸ਼ੈਲੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਦਬੀ-ਦਬੀ ਅਤੇ ਕੁਚਲੀ ਹੋਈ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਸਤਰੀ ਸਿਰਫ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਸਗੋਂ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਉਤੇ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕ੍ਰਿਤ 'ਲੂਣਾ' ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:-

ਨਾਰੀ ਨਾਂ ਹੀ ਅੰਧ ਵਿਸਵਾਸ਼ ਦਾ ਹੈ।
ਨਾਰੀ ਸਦਾ ਅਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀ।
ਨਾਰੀ ਨਾਮ ਇਕ ਐਸੇ ਅਹਿਸਾਸ ਦਾ ਹੈ,
ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਖਮਾਂ ਚੋਂ ਪੀੜ ਹੈ ਘੁਲੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਮਾਨਸਿਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਅਬਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਤੋਂ ਇਸਤਰੀ ਸਦਾ ਮਰਦ ਦਾ ਮਨ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਖਾ ਕੇ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਲਗਾ ਕੇ ਅਤੇ ਅੰਗ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਮਰਦ ਉਸ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਖਿਲਵਾੜ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੇਬਸੀਆਂ ਦਾ ਅਯੋਗ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਵਲਕਾਰ ਸ੍ਰ: ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ 'ਕਟੀ ਹੋਈ ਪਤੰਗ' ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕਟੀ ਹੋਈ ਪਤੰਗ ਵਾਂਗ

ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਡੋਰ ਲੁੱਟਣ ਲਈ ਹਰ ਮਰਦ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਹੈ।" ਔਰਤ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵਿਤਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਰਣਨ ਯੋਗ ਹਨ:-

"ਨਾ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਇਸ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਸਤਰੀ ਲਈ 'ਬੇਬਸੀ' ਦਾ ਲਫ਼ਜ਼ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਏ ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਉਸ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਵਿਚ ਦੇਖਣੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ।"

ਘਰ ਦੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਰਦਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਬਾਹਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਜੇ ਉਹ ਡਰ ਕੇ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਜੁੜੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਰੂਸ ਦੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਨੇਤਾ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਕੁਝ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ:-

"ਜਦ ਤੱਕ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਰਸੋਈ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਅਧੂਰੀ ਹੈ।"

ਪਰੰਤੂ ਸਿਗਮੰਡ ਫਰਾਇਡ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਇਉਂ ਲਿੱਖਦਾ ਹੈ, "ਜਿਹੜੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਅਜੇ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਿਆ ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਤੀਹ ਵਰ੍ਹੇ ਸੋਚਦਿਆਂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਆਖਰ ਇਸਤਰੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕੀ ਹੈ।" ਪਰੰਤੂ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਫ਼ਤਹਿ ਕਰਕੇ 'ਸੰਸਾਰ ਜੇਤੂ' ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ ਨੈਪੋਲੀਅਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਦਿਉ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਕੌਮ ਦਿਆਂਗਾ। ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਅਬਰਾਹਮ ਲਿੰਕਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਂ ਹਾਂ ਜਾਂ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ, ਆਪਣੀ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਰਗੀ ਮਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹਾਂ।" ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲਿਖਾਰੀ ਥੈਕਰੇ ਨੇ 'ਵੈਨਿਟੀ ਫੇਅਰ' ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "ਮਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਹੀ ਦੂਸਰਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬੁਲਾਂ ਅਤੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।"

ਇਸ ਲਾਚਾਰ ਅਤੇ ਬੇਵਸ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਹਾਨਤਮ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਜ਼ਾਦੀਆਂ ਦੇ ਉੱਚਤਮ ਅਲੰਬਰਦਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਰਸ ਯੋਗ ਸੀ। ਕਿਧਰੇ ਉਹ ਚਿਤਾ ਵਿਚ ਸੜ ਕੇ ਜਾਨ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ, ਕਿਤੇ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਹਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਹਵਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਧਰੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਨੀਯਤ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ

ਬਣ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਧਰੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਉਸ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਧਰੇ ਆਪਣੇਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਅਤੇ ਡੇਰਿਆਂ-ਮਠਾਂ ਆਦਿ ਧਾਰਮਿਕ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਿਧਰੇ ਕਿੱਸਾਕਾਰੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਉਸਨੂੰ ਪਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਭੰਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵੀ ਲੋਕ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਹੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਘੋਰ ਅੰਧਕਾਰ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਲਈ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਆਸ਼ਾ ਦੀ ਕਿਰਨ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇ ਰਹੀ। ਦੇਸ਼ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਵਿਚ ਨੂੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਮਾਜਿਕ ਗਿਰਾਵਟ, ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਘਾਰ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਕੰਗਾਲੀ ਅਤੇ ਬੇਗੈਰਤੀ ਗੁਲਾਮ ਜ਼ਿਹਨੀਅਤ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ ਗਿਰਾਵਟ/ਗਿਲਾਨੀ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨਿਘਾਰ ਅਤੇ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਰੋਗ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਹੋ ਰਹੀ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਦੁਰਗੱਤ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਉਥਾਨ ਅਤੇ ਗੌਰਵ ਲਈ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਅਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਸਰਵਪੱਖੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਵਿਚੋਂ ਅੰਧਕਾਰ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਕੇ ਚਾਨਣ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ "ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਮਿਟੀ ਧੁੰਧ ਜਗ ਚਾਨਣੁ ਹੋਆ" ਸਹੀ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਆਦਮ ਦੀ ਕਥਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਮਰਦ ਦੀ ਇਕ ਪਸਲੀ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਜਨਮੀ ਸਗੋਂ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪ ਮਰਦ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਮਰਦ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਘਰ-ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਇਸਤਰੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ "ਪੁਰਖ ਮਹਿ ਨਾਰਿ ਨਾਰਿ ਮਹਿ ਪੁਰਖਾ ਬੂਝਹੁ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ॥"(ਪੰਨਾ ੮੭੯) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬੁਲੰਦ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੱਡੇ ਰਾਜਿਆਂ, ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ, ਯੋਧਿਆਂ, ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਗੁਰੂਆਂ, ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਇਸਤਰੀ ਹੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਚੰਗੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਣਨੀ ਇਸਤਰੀ ਬੁਰੀ ਜਾਂ ਕਲੰਕਣ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:-

ਭੰਡਿ ਜੰਮੀਐ ਭੰਡਿ ਨਿੰਮੀਐ ਭੰਡਿ ਮੰਗਣੁ ਵੀਆਹੁ ॥
ਭੰਡਹੁ ਹੋਵੈ ਦੋਸਤੀ ਭੰਡਹੁ ਚਲੈ ਰਾਹੁ ॥
ਭੰਡੁ ਮੁਆ ਭੰਡੁ ਭਾਲੀਐ ਭੰਡਿ ਹੋਵੈ ਬੰਧਾਨੁ ॥

ਸੋ ਕਿਉ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ ॥
ਭੰਡਹੁ ਹੀ ਭੰਡੁ ਊਪਜੈ ਭੰਡੈ ਬਾਝੁ ਨ ਕੋਇ ॥
ਨਾਨਕ ਭੰਡੈ ਬਾਹਰਾ ਏਕੋ ਸਚਾ ਸੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੭੩)

ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਜੀਵ-ਆਤਮਾ ਇਸਤਰੀ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਖਸਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ। ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ:-

ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਪੁਰਖੁ ਏਕੁ ਹੈ ਹੋਰ ਸਗਲੀ ਨਾਰਿ ਸਬਾਈ ॥
(ਪੰਨਾ ੫੯੧)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿੰਨਾ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਭੈਣ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਉਤਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ/ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। 'ਬਾਬਰ ਬਾਣੀ' ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਜੈਸੀ ਮੈ ਆਵੈ ਖਸਮ ਕੀ ਬਾਣੀ ਤੈਸੜਾ ਕਰੀ ਗਿਆਨੁ ਵੇ ਲਾਲੋ ॥
ਪਾਪ ਕੀ ਜੰਞ ਲੈ ਕਾਬਲਹੁ ਧਾਇਆ ਜੋਰੀ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ ਵੇ ਲਾਲੋ ॥
ਸਰਮੁ ਧਰਮੁ ਦੁਇ ਛਪਿ ਖਲੋਏ ਕੂੜੁ ਫਿਰੈ ਪਰਧਾਨੁ ਵੇ ਲਾਲੋ ॥
ਕਾਜੀਆ ਬਾਮਣਾ ਕੀ ਗਲ ਥਕੀ ਅਗਦੁ ਪੜੈ ਸੈਤਾਨੁ ਵੇ ਲਾਲੋ ॥
(ਪੰਨਾ ੭੨੨)

ਜਿਨ ਸਿਰਿ ਸੋਹਨਿ ਪਟੀਆ ਮਾਂਗੀ ਪਾਇ ਸੰਧੂਰੁ ॥
ਸੇ ਸਿਰ ਕਾਤੀ ਮੁੰਨੀਅਨ੍ਹਿ ਗਲ ਵਿਚਿ ਆਵੈ ਧੂੜਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੧੭)

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਬਤੀਹ ਸੁਲੱਖਣੀ ਅਤੇ ਭਰਪੂਰ ਸਦਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਆਖ ਕੇ ਪੂਰਾ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਦਗੁਣ ਭਰਪੂਰ ਇਸਤਰੀ ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਆਵੇਗੀ ਉਥੇ ਸੁੱਖ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਅਤੇ ਖੇੜਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ ਤਥਾ ਸਵਰਗ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ:-

ਬਤੀਹ ਸੁਲਖਣੀ ਸਚੁ ਸੰਤਤਿ ਪੂਤ ॥ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਸੁਘੜ ਸਰੂਪ ॥
ਇਛ ਪੂਰੇ ਮਨ ਕੰਤ ਸੁਆਮੀ ॥ ਸਗਲ ਸੰਤੋਖੀ ਦੇਰ ਜੇਠਾਨੀ ॥
ਸਭ ਪਰਵਾਰੈ ਮਾਹਿ ਸਰੇਸਟ ॥ ਮਤੀ ਦੇਵੀ ਦੇਵਰ ਜੇਸਟ ॥
ਧੰਨੁ ਸੁ ਗ੍ਰਿਹੁ ਜਿਤੁ ਪ੍ਰਗਟੀ ਆਇ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸੁਖੇ ਸੁਖਿ ਵਿਹਾਇ ॥
(ਪੰਨਾ ੩੭੧)

ਤਥਾ

ਨਿਜ ਭਗਤੀ ਸੀਲਵੰਤੀ ਨਾਰਿ ॥ ਰੂਪਿ ਅਨੂਪ ਪੂਰੀ ਆਚਾਰਿ ॥
ਜਿਤੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਵਸੈ ਸੋ ਗ੍ਰਿਹੁ ਸੋਭਾਵੰਤਾ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਈ ਕਿਨੈ ਵਿਰਲੈ ਜੰਤਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੩੭੦)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਠੋਸ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ। ਸਮਾਜਿਕ ਬਰਾਬਰੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਅਤੇ ਊਚ-ਨੀਚ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਖਤਮ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਾਰਜ ਲੰਗਰ ਮਰਯਾਦਾ 'ਸੰਗਤ-ਪੰਗਤ' ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ੁੱਭ ਕਾਰਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨਿਭਾਹਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਵਿਚ ਸਤਾ ਬਲਵੰਡ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ:-

ਬਲਵੰਡ ਖੀਵੀ ਨੇਕ ਜਨ ਜਿਸੁ ਬਹੁਤੀ ਛਾਉ ਪਤ੍ਰਾਲੀ ॥
ਲੰਗਰਿ ਦਉਲਤਿ ਵੰਡੀਐ ਰਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਖੀਰਿ ਘਿਆਲੀ ॥
(ਪੰਨਾ ੯੬੭)

ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਬੇਕਦਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਦਰਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮਿਸਾਲ ਸ਼ਾਇਦ ਸਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਅਤੇ ਵਿਧਵਾ ਨੂੰ ਪੁਨਰ ਵਿਆਹ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਰਦੇ ਪਤੀ ਦੀ ਰੂਹ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹਿੱਤ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਉਸ ਨਾਲ ਫੂਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤਸੀਹਾ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜੋ ਸਤੀਆਂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੁਨਰ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਮਨਾਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਲਈ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਲੱਗਣਾ ਵੀ ਬਦਸ਼ਗਨ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਬਾਰੇ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਮੋਹਨ ਰਾਏ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 16ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਕੁਰੀਤੀ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਾਲ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 'ਕੁੜੀ ਮਾਰ' ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਸਮੂਲੀਅਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਨਾਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਅੱਗੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਸਤਰੀ

ਨੂੰ ਵੀ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਥੇ ਵਿਧਵਾ ਦੇ ਪੁਨਰ-ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਰੀਤ ਚਲਾਈ ਉਥੇ ਸਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਰਿਦੁਆਰ ਸਤੀ ਦੇ ਤੱਟ ਉਤੇ ਖਲੋ ਕੇ ਬੁਲੰਦ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜ ਮਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸਤੀਆਂ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਅਸਲ ਸਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਪਤੀ ਦੇ ਬਿਰਹਾ-ਵਿਯੋਗ ਨਾਲ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੀਲ-ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ:

ਸਤੀਆ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ ਜੋ ਮੜਿਆ ਲਗਿ ਜਲੰਨ੍ਹਿ ॥
ਨਾਨਕ ਸਤੀਆ ਜਾਣੀਅਨ੍ਹਿ ਜਿ ਬਿਰਹੇ ਚੋਟ ਮਰੰਨ੍ਹਿ ॥
ਭੀ ਸੋ ਸਤੀਆ ਜਾਣੀਅਨਿ ਸੀਲ ਸੰਤੋਖਿ ਰਹੰਨ੍ਹਿ ॥
ਸੇਵਨਿ ਸਾਈ ਆਪਣਾ ਨਿਤ ਉਠਿ ਸੰਮ੍ਹਾਲੰਨ੍ਹਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੭੮੭)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਪੰਡਤ-ਪਾਂਧੇ ਵੱਲੋਂ ਪੂਜਾ ਦਾਨ ਲੈਣ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਰਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰੋਹਿਤ ਵਰਗ ਨੂੰ ਸਖਤ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਦਾਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨਿਸ਼ਫਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਖਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ:-

ਸਸੈ ਸੰਜਮੁ ਗਇਓ ਮੂੜੇ ਏਕੁ ਦਾਨੁ ਤੁਧੁ ਕੁਥਾਇ ਲਇਆ ॥
ਸਾਈ ਪੁਤ੍ਰੀ ਜਜਮਾਨ ਕੀ ਸਾ ਤੇਰੀ ਏਤੁ ਧਾਨਿ ਖਾਧੈ ਤੇਰਾ ਜਨਮੁ ਗਇਆ ॥
(ਪੰਨਾ ੪੩੪)

ਦਾਜ-ਦਹੇਜ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਰੀਤ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੀ ਲਾਹਨਤ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਦੁਖਾਂਤ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਾਜ-ਦਹੇਜ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਲੋਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਲੁੱਟ-ਖੋਹ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਦਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਮੰਨਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸਲ ਦਹੇਜ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ ਜੋ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਇਸ ਵੱਡਮੁੱਲੇ ਦਾਜ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ:-

ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰੇ ਬਾਬੁਲਾ ਹਰਿ ਦੇਵਹੁ ਦਾਨੁ ਮੈ ਦਾਜੋ ॥
ਹਰਿ ਕਪੜੋ ਹਰਿ ਸੋਭਾ ਦੇਵਹੁ ਜਿਤੁ ਸਵਰੈ ਮੇਰਾ ਕਾਜੋ ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਭਗਤੀ ਕਾਜੁ ਸੁਹੇਲਾ ਗੁਰਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦਾਨੁ ਦਿਵਾਇਆ ॥
ਖੰਡਿ ਵਰਭੰਡਿ ਹਰਿ ਸੋਭਾ ਹੋਈ ਇਹੁ ਦਾਨੁ ਨ ਰਲੈ ਰਲਾਇਆ ॥
ਹੋਰਿ ਮਨਮੁਖ ਦਾਜੁ ਜਿ ਰਖਿ ਦਿਖਾਲਹਿ ਸੁ ਕੂੜੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਕਚੁ ਪਾਜੋ ॥
ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਬਾਬੁਲਾ ਹਰਿ ਦੇਵਹੁ ਦਾਨੁ ਮੈ ਦਾਜੋ ॥

(ਪੰਨਾ ੭੮)

ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਜੀਵਨ ਸੰਗਰਾਮਾਂ ਸੰਸਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਲਈ ਮੁਕੰਮਲ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ-ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਅਤੇ ਇਸ ਦੁਵੱਲੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਰੋਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸੰਸਾਰਕ ਪਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਸੁਹਾਗਣ ਅਤੇ ਦੁਹਾਗਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਉਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਅਵਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਇਉਂ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਹਿ ਤੇ ਕਮਜਾਤਿ॥ (ਪੰਨਾ ੩੪੯)

ਦੋਹਾਗਣੀ ਕਿਆ ਨੀਸਾਣੀਆ ॥
ਖਸਮਹੁ ਘੁਥੀਆ ਫਿਰਹਿ ਨਿਮਾਣੀਆ ॥
ਮੈਲੇ ਵੇਸ ਤਿਨਾ ਕਾਮਣੀ ਦੁਖੀ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਇ ਜੀਉ ॥ (ਪੰਨਾ ੭੨)

ਨਾਨਕ ਸੋਹਾਗਣਿ ਕਾ ਕਿਆ ਚਿਹਨੁ ਹੈ
ਅੰਦਰਿ ਸਚੁ ਮੁਖੁ ਉਜਲਾ ਖਸਮੇ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੭੮੫)

ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸਦਾ ਸਚੁ ਪਲੈ ਸਚੁ ਬੋਲੈ ਪਿਰ ਭਾਏ ॥
ਨਾਨਕ ਵਿਛੁੜਿ ਨਾ ਦੁਖੁ ਪਾਏ ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਕਿ ਸਮਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ ੭੬੪)

ਜਾਇ ਪੁਛਹੁ ਸੋਹਾਗਣੀ ਤੁਸੀ ਰਾਵਿਆ ਕਿਨੀ ਗੁਣੀ ॥
ਸਹਜਿ ਸੰਤੋਖਿ ਸੀਗਾਰੀਆ ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੭)

ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕਲੰਕਣ, ਨਰਕ ਘੱਲਣ ਵਾਲੀ, ਘਟੀਆ ਦਰਜ਼ੇ ਦੀ ਸਮਝ ਕੇ ਘਰ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਤਿਆਗਣ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀਆਂ-ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਇਉਂ ਤਾਹਨਾ ਮਾਰਦੇ ਹਨ:-

ਨਾਨਕ ਆਖੇ ਭੰਗਰਿ ਨਾਥ ਤੇਰੀ ਮਾਉ ਕੁਚਜੀ ਆਹੀ ।
ਭਾਂਡਾ ਧੋਇ ਨ ਜਾਤਿਓਨ ਭਾਇ ਕੁਚਜੇ ਫੁਲੁ ਸੜਾਈ ।
ਹੋਇ ਅਤੀਤੁ ਗ੍ਰਿਹਸਤਿ ਤਜਿ ਫਿਰਿ ਉਨਹੁ ਕੇ ਘਰਿ ਮੰਗਣਿ ਜਾਈ ।
ਬਿਨੁ ਦਿਤੇ ਕਛੁ ਹਥਿ ਨ ਆਈ ॥ (ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੪੦)

ਸਗੋਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਤਾਂ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਮਰਦ ਦੀ ਅਰਧੰਗਣੀ ਅਤੇ ਮਰਦ ਨੂੰ ਸਵਰਗ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ "ਅਰਧ ਸਰੀਰੀ ਮੋਖ ਦੁਆਰੀ" ਆਖ ਕੇ ਮਾਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਨੇ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਰੱਬ ਰੂਪ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਅਣਥੱਕ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਲਈ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਲਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਦਾ ਦਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਦਾਜ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀਆਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਪਲਟ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੰਤ ਸਮਰੱਥ ਰਾਮਦਾਸ ਦੇ ਸੁਆਲ ਦੇ ਜੁਆਬ ਵਿਚ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਸੀ:-

ਇਸਤਰੀ ਈਮਾਨ ਹੈ। ਦੌਲਤ ਗੁਜਰਾਨ ਹੈ। ਪੁਤਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ।

ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਸਮੇਂ ਮਾਤਾ ਜੀਤੋ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸਮੇਂ ਮਿੱਠੇ ਪਤਾਸੇ ਪਾ ਕੇ ਸਦੀਵਕਾਲ ਲਈ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਮਿਠਾਸ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਰਜ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ। ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸਨਮਾਨ, ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨੇ ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਸਦਕਾ ਸ੍ਰ: ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਵਰਗੀਆਂ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖਤ ਉੱਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਨੇ ਬੇਦਾਵੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁੜ ਲੜ ਲਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪ ਖੁਦ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਧੰਡਾ ਖੜਕਾ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਸਤਰੀ ਵਿਰਾਂਗਣ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਵਰਗੀਆਂ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਬੜਾ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਦਰਜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਹੀਦ ਔਰਤ ਬਣੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਆਪਣੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ ਸੀ। ਖਾਲਸਾ ਦਲਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ

ਬਹੂ-ਬੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਵਿਚੋਂ ਛੁਡਵਾਇਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੁੜੀ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਵਰਤ-ਵਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖਦਾ। ਕੁੜੀ ਮਾਰਨ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰ: ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਏ ਨੂੰ ਪੰਥ ਵਿਚੋਂ ਛੇਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁੜੀ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਖਤ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਨਿਆ ਦਾ ਪੈਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਵੀ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

"ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ- ਸੁਣ ਭਾਈ ਬਾਲਾ! ਇਹ ਵੱਡੀ ਭਾਰੀ ਹੱਤਿਆ ਹੈ, ਕੰਨਿਆ ਦਾ ਦਰਬ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਕੰਨਿਆ ਮਾਰਨੀ, ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਇਸ ਹੱਤਿਆ ਵਿਚ ਲਗ ਰਹਿਆ ਹੈ।"

(ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ)

"ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਕੰਨਿਆ ਨਾ ਮਾਰੇ, ਕੁੜੀ ਮਾਰ ਨਾਲ ਨਾ ਵਰਤੇ, ਕੰਨਿਆ ਦਾ ਪੈਸਾ ਨਾ ਖਾਇ।"

(ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਚੌਪਾ ਸਿੰਘ ਜੀ)

ਮੁਗਲ ਕਾਲ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵੇਸਵਾਗਨੀ ਦੇ ਅੱਡੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਥੇ ਔਰਤ ਜਾਤੀ ਦੀ ਬੇਵਸੀ ਅਤੇ ਲਾਚਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਅੱਡਿਆਂ ਵਿਚ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਖਚਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਿਘਾਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਰਦਾਂ-ਔਰਤਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਾਰੂ ਰੋਗ ਫੈਲ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬਿਖੇੜੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਔਰਤ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਬਣਾਉਣ ਹਿੱਤ ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਈਆਂ ਔਰਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਕ ਪੱਕੀ ਰਹਿਤ-ਮਰਿਆਦਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ:-

ਏਕਾ ਨਾਰੀ ਜਤੀ ਹੋਇ ਪਰ ਨਾਰੀ ਧੀ ਭੈਣ ਵਖਾਣੈ ।

(ਵਾਰ ੬, ਪਉੜੀ ੮)

ਧ੍ਰਿਗ ਲੋਇਣਿ ਗੁਰ ਦਰਸ ਵਿਣੁ ਵੇਖੈ ਪਰ ਤਰਣੀ ।

(ਵਾਰ ੨੭, ਪਉੜੀ ੯੦)

ਜੈਸਾ ਸੰਗੁ ਬਿਸੀਅਰ ਸਿਉ ਹੈ ਰੇ ਤੈਸੋ ਹੀ ਇਹੁ ਪਰ ਗ੍ਰਿਹੁ ॥

(ਪੰਨਾ ੪੦੩)

ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ਲਗਾਵਹਿ ।
ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਹੁ ਸਿਖ ਨ ਭਾਵਹਿ । *(ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)*

ਪਰ ਨਾਰੀ ਜੂਆ ਅਸਤ ਚੋਰੀ ਮਦਰਾ ਜਾਨ।
ਪੰਚ ਐਬ ਯੇ ਜਗਤ ਮੇਂ ਤਜੈ ਸੁ ਸਿਖ ਸੁਜਾਨ।

(ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ)

ਘਰ ਕੀ ਨਾਰਿ ਤਿਆਗੈ ਅੰਧਾ ॥
ਪਰ ਨਾਰੀ ਸਿਉ ਘਾਲੈ ਧੰਧਾ ॥ *(ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੧੧੬੪)*

ਤਕਹਿ ਨਾਰਿ ਪਰਾਈਆ ਲੁਕਿ ਅੰਦਰਿ ਠਾਣੀ ॥
ਸੰਨ੍ਹੀ ਦੇਨ੍ਹਿ ਵਿਖੰਮ ਥਾਇ ਮਿਠਾ ਮਦੁ ਮਾਣੀ ॥
ਕਰਮੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਆਪੇ ਪਛੁਤਾਣੀ ॥
ਅਜਰਾਈਲੁ ਫਰੇਸਤਾ ਤਿਲ ਪੀੜੇ ਘਾਣੀ ॥ *(ਪੰਨਾ ੩੧੫)*

ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਚੰਗੇ ਸ਼ੁੱਧ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਜੀਵਨ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦੀ ਹੈ। ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ :

ਬਿਨੁ ਸਤ ਸਤੀ ਹੋਇ ਕੈਸੇ ਨਾਰਿ ॥
ਪੰਡਿਤ ਦੇਖਹੁ ਰਿਦੈ ਬੀਚਾਰਿ॥
ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਿਨਾ ਕੈਸੇ ਬਧੈ ਸਨੇਹੁ॥
ਜਬ ਲਗੁ ਰਸੁ ਤਬ ਲਗੁ ਨਹੀ ਨੇਹੁ ॥ਰਹਾਉ॥ *(ਪੰਨਾ ੩੨੮)*

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਛੇ ਅਤੇ ਮੰਦੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

ਕਬੀਰ ਨ੍ਰਿਪ ਨਾਰੀ ਕਿਉ ਨਿੰਦੀਐ ਕਿਉ ਹਰਿ ਚੇਰੀ ਕਉ ਮਾਨੁ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੭੩)

ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜੁਆਬ ਵੀ ਅਗਲੀ ਤੁੱਕ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

ਓਹ ਮਾਂਗ ਸਵਾਰੈ ਬਿਖੈ ਕਉ ਓਹ ਸਿਮਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੭੩)

ਗੁਣਵੰਤੀ ਇਸਤਰੀ ਕੈਸੀ ਹੋਵੇ? ਉਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਉਂ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ:-

ਨਿਜ ਭਗਤੀ ਸੀਲਵੰਤੀ ਨਾਰਿ ॥ ਰੂਪਿ ਅਨੂਪ ਪੂਰੀ ਆਚਾਰਿ ॥

(ਪੰਨਾ ੩੭੦)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਜਿਥੇ ਮਰਦ ਨੂੰ ਵੇਸਵਾਗਮੀ ਤੋਂ ਵਿਵਰਜਿਤ ਕਰਕੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜਤਵ ਨੂੰ ਪਾਕ-ਪਵਿੱਤਰ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਜਤ-ਸਤ ਉੱਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਲਈ

ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਐਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਧਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਸਦਗੁਣ ਭਰਪੂਰ ਬਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਅਜੋਕੀਆਂ (ਏਡਜ਼ ਵਰਗੀਆਂ) ਭਿਆਨਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਐਸਾ ਖਾਣਾ-ਖਾਣ ਅਤੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ ਨਾ ਵੱਧਣ। ਜਿਸ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਅਤੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਾਇਆਂ ਅੰਦਰ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ ਭੜਕਦੇ ਹੋਣ ਉਸ ਖਾਣੇ (ਭੋਜਨ) ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਾਕ (ਬਸਤਰ) ਤੋਂ ਵਿਵਰਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਉੱਤਮ ਜੀਵਨ ਲਈ ਉੱਤਮ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ:-

ਬਾਬਾ ਹੋਰੁ ਖਾਣਾ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰੁ ॥
ਜਿਤੁ ਖਾਧੈ ਤਨੁ ਪੀੜੀਐ ਮਨ ਮਹਿ ਚਲਹਿ ਵਿਕਾਰ ॥ਰਹਾਉ॥
ਰਤਾ ਪੈਨਣੁ ਮਨੁ ਰਤਾ ਸੁਪੇਦੀ ਸਤੁ ਦਾਨੁ ॥
ਨੀਲੀ ਸਿਆਹੀ ਕਦਾ ਕਰਣੀ ਪਹਿਰਣੁ ਪੈਰ ਧਿਆਨੁ ॥
ਕਮਰਬੰਦੁ ਸੰਤੋਖ ਕਾ ਧਨੁ ਜੋਬਨੁ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ॥
ਬਾਬਾ ਹੋਰੁ ਪੈਨਣੁ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰੁ ॥
ਜਿਤੁ ਪੈਧੈ ਤਨੁ ਪੀੜੀਐ ਮਨ ਮਹਿ ਚਲਹਿ ਵਿਕਾਰ ॥ਰਹਾਉ॥

(ਪੰਨਾ ੧੬)

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਬਣਾਉਣ ਹਿੱਤ ਵੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:-

ਸਿੰਮਲ ਰੁਖੁ ਸਰਾਇਰਾ ਅਤਿ ਦੀਰਘ ਅਤਿ ਮੁਚੁ ॥
ਓਇ ਜਿ ਆਵਹਿ ਆਸ ਕਰਿ ਜਾਹਿ ਨਿਰਾਸੇ ਕਿਤੁ ॥
ਫਲ ਫਿਕੇ ਫੁਲ ਬਕਬਕੇ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਹਿ ਪਤ ॥
ਮਿਠਤੁ ਨੀਵੀ ਨਾਨਕਾ ਗੁਣ ਚੰਗਿਆਈਆ ਤਤੁ ॥ *(ਪੰਨਾ ੪੭੦)*

ਨਿਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ ਖਵਣੁ ਗੁਣੁ ਜਿਹਬਾ ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ ॥
ਏ ਤ੍ਰੈ ਭੈਣੇ ਵੇਸ ਕਰਿ ਤਾਂ ਵਸਿ ਆਵੀ ਕੰਤੁ ॥

(ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੧੩੮੪)

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

ਮਾਇ ਭੇਣ ਜੋ ਆਵੈ ਸੰਗਤਿ । ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਬੁਰੀ ਦੇਖੈ ਤਿਸੁ ਪੰਗਤਿ ॥

ਸਿਖ ਹੋਇ ਜੋ ਕਰੇ ਕਰੋਧ। ਕੰਨਿਆ ਮੂਲ ਨ ਦੇਵੈ ਸੋਧ॥
ਧੀਅ ਭੈਣ ਕਾ ਪੈਸਾ ਖਾਇ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਧੱਕੇ ਯਮ ਖਾਇ॥

ਔਰਤ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਦੇ ਭਗੌੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਔਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੂਰ ਭੱਜਦੇ ਹੋ ਫਿਰ ਕਾਮ-ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਪਰਾਈਆਂ ਔਰਤਾਂ ਵੱਲ ਭੱਜਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਕਿ ਗੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ, ਗੈਰ-ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਮੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਕਰਦਿਆਂ, ਗ੍ਰਹਿ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਿਊਣ ਦੀ ਉੱਤਮ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤ ਦੱਸਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ:-

ਹਾਥ ਕਮੰਡਲੁ ਕਾਪੜੀਆ ਮਨਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਉਪਜੀ ਭਾਰੀ॥
ਇਸਤ੍ਰੀ ਤਜਿ ਕਰਿ ਕਾਮਿ ਵਿਆਪਿਆ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ਪਰ ਨਾਰੀ॥
(ਪੰਨਾ ੧੦੧੩)

ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਨਿਰਾਲਮੁ ਮੁਰਗਾਈ ਨੈ ਸਾਣੇ॥
ਸੁਰਤਿ ਸਬਦਿ ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਤਰੀਐ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੇ॥
(ਪੰਨਾ ੯੩੮)

ਵਿਚੇ ਗ੍ਰਿਹ ਸਦਾ ਰਹੈ ਉਦਾਸੀ ਜਿਉ ਕਮਲੁ ਰਹੈ ਵਿਚਿ ਪਾਣੀ ਹੇ॥
(ਪੰਨਾ ੧੦੭੦)

ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਭੇਟਿਐ ਪੂਰੀ ਹੋਵੈ ਜੁਗਤਿ॥
ਹਸੰਦਿਆ ਖੇਲੰਦਿਆ ਪੈਨੰਦਿਆ ਖਾਵੰਦਿਆ ਵਿਚੇ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤਿ॥
(ਪੰਨਾ ੫੨੨)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਤ-ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਦੋਵੇਂ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ, ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ, ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਜੀਵਨ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰਾ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਦਾਰੂ ਅਤੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਿਆਂਦੀ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀਆਂ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਕੱਟ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਵਾਇਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਪ੍ਰੋ: ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਾਂ "ਮਾਂ" ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਕਵਿਤਾ ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:-

ਮਾਂ ਵਰਗਾ ਘਣਛਾਵਾਂ ਬੂਟਾ, ਮੈਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨ ਆਏ।
ਲੈ ਕੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਛਾਂ ਉਧਾਰੀ, ਰੱਬ ਨੇ ਸੁਰਗ ਬਣਾਏ।
ਬਾਕੀ ਕੁਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬੂਟੇ, ਜੜ੍ਹ ਸੁਕਿਆਂ ਮੁਰਝਾਂਦੇ।
ਐ ਪਰ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਮੁਰਝਾਇਆਂ, ਇਹ ਬੂਟਾ ਸੁੱਕ ਜਾਏ।

ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ (ਪਹਿਲੇ) ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਬਾਰੇ ਇਉਂ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ:-

ਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਣੁ ਗਿਆਨ ਵਿਚਿ ਅਰਧ ਸਰੀਰੀ ਮੋਖ ਦੁਆਰੀ।
(ਵਾਰ ੫, ਪਉੜੀ ੧੬)

ਤਥਾ

ਏਕਾ ਨਾਰੀ ਜਤੀ ਹੋਇ ਪਰ ਨਾਰੀ ਧੀ ਭੈਣ ਵਖਾਣੈ।
(ਵਾਰ ੬, ਪਉੜੀ ੮)

ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮਰਦ ਨੂੰ ਨਿਜ-ਨਾਰੀ ਤੀਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਉਤਮ ਬਣ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਲੱਚਰਤਾ ਅਤੇ ਵੇਸਵਾਗਨੀ ਦੀ ਘੋਰ ਬੁਰਾਈ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਆਪ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ:-

ਪਰ ਤ੍ਰਿਅ ਰੂਪੁ ਨ ਪੇਖੈ ਨੇਤ੍ਰ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੭੪)

ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਸੰਗਿ ਨੇਹੁ ਤੁਮ ਨਿਤ ਬਢਈਓ॥
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੀ ਸੇਜ ਭੂਲਿ ਸੁਪਨੇ ਹੂ ਨ ਜਾਈਓ॥
(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

ਉਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੇ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਅਤੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉਤਮ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਬੰਦ-ਖਲਾਸੀ ਲਈ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਦਕਾ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਇਨਕਲਾਬ ਆਇਆ ਅਤੇ ਪੈਰ ਦੀ ਜੁੱਤੀ, ਮਰਦ ਦੀਆਂ ਚੰਮ-ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਅਤੇ ਮਰਦ ਨੂੰ ਨਰਕ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਮਰਦਾਂ ਵਾਂਗ ਸਿਦਕਦਿਲੀ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਸੀਰਖੋਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਟੁੱਕੜੇ-ਟੁੱਕੜੇ ਕਰਵਾ ਕੇ ਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਪੁਆਏ ਪ੍ਰੰਤੂ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹਾਰਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਲਾਸਾਨੀ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਿਆ। ਮੈਦਾਨੇ-ਜੰਗ ਵਿਚ ਖੰਡਾ ਖੜਕਾਇਆ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਲਾ ਕੇ ਵਿਚਰੀ ਅਤੇ ਨਵਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਿਆ।

ਉਪਰ ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਉਪਰੰਤ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਦਸ਼ਾ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਵੀ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਸਕੇ।

ਇਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਦੇ ਪਸਾਰ, ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਨਵੀਨਤਮ ਸਾਧਨਾਂ ਲੋਕਰਾਜੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦਾ ਹੱਕ ਅਤੇ ਚੋਣ ਲੜਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਆਦਿ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਅਚਾਰ, ਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਅਹਾਰ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਸਨਮੁੱਖ ਇਸਤਰੀ ਲਈ ਸਾਰੇ ਹੱਕ ਮਰਦ ਵਾਂਗ ਹੀ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਉਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਵਿਦਿਅਕ, ਆਰਥਿਕ, ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਰੋਕ-ਟੋਕ, ਬੇਝਿਜਕ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਇਸ ਇਸਤਰੀ-ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਇਕ ਪਾਸਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਬੜੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਇਸਤਰੀਤੱਵ ਹੀ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਦਾਜ-ਦਹੇਜ, ਆਚਰਣ ਗਿਰਾਵਟ, ਮਾਦਾ ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ, ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਵਿਤਕਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ। ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਘੱਟ ਰਹੀ ਦਰ ਅੱਜ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਤੁਲਨ ਡੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ-ਹਸਤੀ ਹੀ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਦਸ਼ਾ ਲਈ ਹੋਰ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਧੁਨਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਇਸਤਰੀ ਜਗਤ ਵਿੱਚ 'ਸਮਲਿੰਗੀ' ਦੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਮਾਡਰਨ ਵੇਸਵਾਗਮਨੀ ਦਾ ਅੱਡਾ ਹੀ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵੇਗਾ। ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅਤਿ ਘਾਤਕ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਜੋਕੀ ਨੌਜੁਆਨ ਇਸਤਰੀ ਨਸ਼ੇ, ਨੰਗੇਜਵਾਦ, ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਅਤੇ ਅੰਗ ਪਰਦਰਸ਼ਨ, ਲੱਚਰਤਾ, ਈਰਖਾ, ਇਸਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਇਸਤਰੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਵਜਨਮੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਦਾ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਆਦਿ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸਤਰੀਤੱਵ ਦਾਅ ਉਤੇ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ 'ਬਤੀਹ ਸੁਲੱਖਣੀ' ਵਾਲੇ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸੇ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਵਿਲੱਖਣ ਸੁਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮੀਲੇਪਣ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਉਸ ਅੰਦਰ ਆਏ ਬੇਲੋੜੇ ਖੁਲ੍ਹੇਪਣ ਅਤੇ ਅਖੌਤੀ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਅਖਾਣ ਹੈ, "Intemperance of everything is bad." ਤਥਾ ਹਰ ਸ਼ੈਅ

ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਮਾੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਗੱਲ 'ਖੁਲ੍ਹੇਪਣ' ਉਤੇ ਢੁੱਕਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਇਸਤਰੀ ਲਈ ਸੀਲ, ਸੰਜਮ, ਸੰਤੋਖ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਨੇਕ-ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਜੀਵਨ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਭਾਵ "ਸਚਹੁ ਓਰੈ ਸਭੁ ਕੋ ਉਪਰਿ ਸਚੁ ਆਚਾਰੁ ॥" (੬੨) ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ ਭਾਵੇਂ ਮਰਦਾਂ ਬਰਾਬਰ ਸਾਰੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੋਚਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕਾਨੂੰਨੇ-ਕੁਦਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਸਰੀਰਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ, ਸਰੀਰਕ ਕਾਰਜਕਤਾ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ, ਸੁਭਾਅ, ਇੱਛਾਵਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਜੋ ਅੰਤਰ ਹੈ ਉਸ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੁਝ ਕਾਰਜ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜ ਮਰਦ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਕਾਰਜ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸਤਰੀ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਕ੍ਰਿਤਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੱਕ, ਮਾਣ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ 'ਰਾਧਾ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ', 'ਸੀਤਾ-ਰਾਮ' ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਸੁਅੰਬਰ ਵਾਲੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਿਛੋਕੜ ਨਾਲ ਜੁੜਦਿਆਂ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਚਣੌਤੀਆਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੁੰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖਮੁਖੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਜੋਕੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੋਲ ਮਾਡਲ/ਆਦਰਸ਼—ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ, ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਨਾ ਕਿ ਅੰਗ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤ ਵਜੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਕਰੀਨ ਦੇ ਪਰਦੇ ਉੱਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਭਿਨੇਤਰੀਆਂ। ਇਸੇ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਸੂਝ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਬੰਦ-ਖਲਾਸੀ, ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰੱਥ ਹੈ।

ਭੰਡਿ ਜੰਮੀਐ ਭੰਡਿ ਨਿੰਮੀਐ ਭੰਡਿ ਮੰਗਣੁ ਵੀਆਹੁ॥
ਭੰਡਹੁ ਹੋਵੈ ਦੋਸਤੀ ਭੰਡਹੁ ਚਲੈ ਰਾਹੁ॥
ਭੰਡੁ ਮੁਆ ਭੰਡੁ ਭਾਲੀਐ ਭੰਡਿ ਹੋਵੈ ਬੰਧਾਨੁ॥
ਸੋ ਕਿਉ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ॥
ਭੰਡਹੁ ਹੀ ਭੰਡੁ ਊਪਜੈ ਭੰਡੈ ਬਾਝੁ ਨ ਕੋਇ॥
ਨਾਨਕ ਭੰਡੈ ਬਾਹਰਾ ਏਕੋ ਸਚਾ ਸੋਇ॥
(ਪੰਨਾ ੪੭੩)

ਜਾਇ ਪੁਛਹੁ ਸੋਹਾਗਣੀ ਤੁਸੀ ਰਾਵਿਆ ਕਿਨੀ ਗੁਣੀ॥
ਸਹਜਿ ਸੰਤੋਖਿ ਸੀਗਾਰੀਆ ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੀ॥
(ਪੰਨਾ ੧੭)

ਨਿਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ ਖਵਣੁ ਗੁਣੁ ਜਿਹਬਾ ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ॥
ਏ ਤ੍ਰੈ ਭੈਣੇ ਵੇਸ ਕਰਿ ਤਾਂ ਵਸਿ ਆਵੀ ਕੰਤੁ॥
(ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੧੩੮੪)

ਇਸਤਰੀ ਈਮਾਨ ਹੈ। ਦੌਲਤ ਗੁਜਰਾਨ ਹੈ।
ਪੁਤਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ।

ਨਿੱਕੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ ਵੱਡਾ ਸਾਕਾ

ਸਾਕਾ ਚਮਕੌਰ

ਸਚਿੱਤ੍ਰ ਸਾਖੀ

ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿ

ਸਚਿੱਤ੍ਰ

ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ

